

Eunuch – kim byli strażnicy łoża?

4 lipca 2021

Obraz eunucha – strażnika haremu i powiernika sekretów sułtanek – zagościł w powszechnej świadomości dzięki tureckim serialom historycznym. Służba kastratów jest niemal tak stara jak władza państwowa, a eunuchów spotkać można było u boku władców w starożytnym Egipcie, Asyrii i Grecji, Kalifacie Abbasydów, Bizancjum czy Chinach.

Kim właściwie jest eunuch? Etymologia tego słowa wywodzi się z greki, gdzie eunouchos oznaczało strażnika sypialni. Jest to mężczyzna, który sprawuje opiekę nad żonami i konkubinami monarchy. Aby władca nie widział wśród tych dworzan „konkurencji”, uciekano się do radykalnych metod – pozbawiania prącia, jąder lub obu tych narządów. Kastracja mogła zostać wykonana na chłopcach przed okresem dojrzewania lub na dorosłych mężczyznach. W pierwszym przypadku kastracja wpływała bezpośrednio na wygląd zewnętrzny oraz zachowanie eunucha. Na skutek braku gruczołów odpowiadających za produkcję testosteronu, kastraci charakteryzowali się szerszymi niż u „kompletnych” mężczyzn biodrami, dłuższymi

kończynami, większym procentem zmagazynowanej tkanki tłuszczowej, twarzą pozbawioną zarostu, gęstymi, niewypadającymi z wiekiem włosami oraz wysokim i czystym głosem – umiejętności wokalne eunuchów szeroko wykorzystywane były w Europie od czwartego do dziewiętnastego wieku.

Istniały różne rodzaje kastracji: polegające na usunięciu samych jąder, całości narządów płciowych, a także na uszkodzeniu nasieniowodów. Metoda kastracji zależała od kręgu kulturowego w jakim ją przeprowadzano. Na dworach chińskich czy muzułmańskich praktykowano całkowitą amputację narządów płciowych, aby uniknąć współżycia pomiędzy kobietami z dworu a sługami. Sposób przeprowadzenia zabiegu warunkował istnienie ewentualnego życia seksualnego eunucha. Kastraci, których całkowicie pozbawiono narządów płciowych w oczywisty sposób nie byli w stanie współżyć, natomiast mężczyźni okaleczeni w inny sposób mogli podejmować stosunki intymne, jednak z uwagi na brak jąder bądź uszkodzenie nasieniowodów nie byli w stanie płodzić dzieci.

Kastracja wykonywana na dorosłych mężczyznach traktowana była jako rodzaj kary bądź ostatecznego upokorzenia. Na polach bitew żołnierze często obcinali genitalia swoim martwym wrogom. Zdarzały się również przypadki kastrowania przestępców seksualnych. Proceder ten praktykowany był również na schwytanych jeńcach, by podnieść ich wartość jako niewolników.

Eunuch: dworzenie w Kraju Środka

Chyba najdłuższą i nieprzerwaną aż do XX wieku tradycję obecności kastratów na dworze monarchy mają Chiny. Gdyby chcieć przedstawić historię znaczenia eunuchów w Państwie Środka na wykresie, to przybrałby on kształt paraboli. Pierwsze wzmianki o nich pochodzą z okresu dynastii Shang (1766–1122 p.n.e). W znacznie późniejszym okresie, za rządów dynastii Han (25-219 n.e.) i Tang (618-906 n.e.) eunuchowie stanowili ważną część aparatu państwowego. Ich obecność była

wyjątkowo istotna zarówno z punktu widzenia funkcjonowania dworu, jak i z uwagi na aspekt ceremonialny. Eunuchowie posiadali specjalny status społeczny, kastracja odseparowywała ich bowiem od „normalnego” życia, a po przeprowadzonym zabiegu żyli oni niejako poza społeczeństwem, co czyniło ich idealnymi sługami dla równie oddzielonego od poddanych władcy. Prawdziwy rozkwit obecności kastratów na dworze cesarskim nastąpił za panowania dynastii Ming (1368-1644).

Kastracja dawała mężczyznom pochodzącym z ubogich rodzin szansę na awans społeczny i materialny. Z tego powodu powszechną praktyką było celowe okaleczanie chłopców, aby znaleźli oni zatrudnienie na dworze cesarskim. W tamtym czasie w samym Zakazanym Mieście służyło od 10 do nawet 100 tysięcy eunuchów zajmujących rozmaite stanowiska. Strzeegli oni konkubin i żon władcy, byli wychowawcami i nauczycielami cesarskich dzieci, lecz przede wszystkim stanowili swego rodzaju przeciwwagę dla zyskującej coraz większą autonomię biurokracji i faksji szlacheckich. W trakcie okresu Ming niektórzy eunuchowie stawali się cesarskimi faworytami, sprawującymi de facto pełną władzę nad administracją państwową. Pełnili również kluczową rolę w zarządzaniu dworem oraz gospodarką całego państwa. Za panowania cesarza Ch’eng-su (1464 – 1467) kastraci służyący na dworze odegrali znaczną rolę w armii oraz w tajnych służbach.

Podczas panowania mandżurskiej dynastii Qing sposób postrzegania eunuchów w Kraju Środka uległ zasadniczej zmianie. Mandżurowie zredukowali liczbę służyących państwu eunuchów ze 100 tysięcy do zaledwie 3100. Zmieniła się również ich pozycja na dworze. Nadal sprawowali oni ważne funkcje administracyjne, jednak cesarz mocno dbał o to, by wpływ eunuchów na sprawy państwowe nie był tak znaczący, jak za czasów poprzedniej dynastii. Mandżurowie stawiali bowiem na rozwinięty przez siebie system służby pałacowej i zepchnęli eunuchów do wcześniejszej roli strażników haremów oraz służby w prywatnych komnatach cesarskich. Za Qingów rozwinęła się

również ścisła i rozbudowana hierarchia w obrębie eunuchów służących w pałacu. Miejsce w wewnętrznej piramidzie społecznej implikowało zadania, jakie wykonywał dany eunuch. Czterystu lub pięciuset eunuchów będących wyżej w hierarchii służyło na „wewnętrznym dworze” i było bezpośrednimi sługami cesarza oraz jego rodziny. Pozostali zaś, niżsi rangą, służyli na „dworze zewnętrznym”, gdzie również obsługiwali cesarza, ale w sposób pośredni. Eunuchowie dotrwali na dworze Syna Niebios aż do obalenia cesarstwa i ustanowienia w Chinach republiki w wyniku rewolucji 1911 roku.

Eunuch: aniołowie na służbie basileusa

Postrzeganie zabiegu kastracji było w chrześcijaństwie kwestią kłopotliwą. Z jednej strony procedura ta wiązała się z naruszeniem integralności ludzkiego ciała, stworzonego na podobieństwo Boga, z drugiej jednak usunięcie narządów płciowych pozwalało wyzwolić się od grzesznego pożądania. Kościół jako instytucja w oczywisty sposób potępiał kastrację, wykluczając ze swojego łona tych, którzy dobrowolnie zdecydowali się na amputację męskich organów płciowych. Wszystko zmieniło się jednak po wielkiej schizmie wschodniej. Kościoły rzymski oraz grecki oprócz szeregu innych różnic, miały również odmienne postrzeganie posługi eunuchów. W chrześcijaństwie zachodnim przyjmowanie święceń kapłańskich przez mężczyzn „niekompletnych” było niedopuszczalne. Z kolei w rytach wschodnich kastraci bez przeszkód mogli sprawować funkcje kapłańskie. Od powyższej reguły istniał jednak pewien wyjątek. Z uwagi na predyspozycje wokalne umożliwiające wykonywanie partii sopranowych, od XII wieku kastraci wchodziłi w skład chórów kościelnych, najpierw w obrządku wschodnim, później zaś w zachodnim.

Rzym i Konstantynopol różniły się również znacząco pod względem społecznego postrzegania eunuchów. W rzymskim kręgu

kulturowym pozycja kastratów nie była znacząca. Nawet jeśli osiągnęli oni bogactwo i wpływy, to w oczach społeczeństwa stali niżej niż najbiedniejsi z wolno urodzonych żebraków. Z kolei w Nowym Rzymie – Konstantynopolu, zwanym również Bizancjum (stąd nazwa Cesarstwa Bizantyjskiego), niemal od samego początku istnienia miasta, tj. od poł. IV wieku obecność eunuchów w życiu społecznym i pałacowym była usankcjonowana zwyczajowo. Kobietom wywodzącym się z elity, gdy te udawały się na hipodrom lub do miasta, obowiązkowo musieli towarzyszyć przyboczni eunuchowie. Również spowiednicy arystokratek byli mężczyznami pozbawionymi atrybutów swojej płci. Oprócz strzeżenia kobiet eunuchowie w Bizancjum pełnili wiele istotnych funkcji dworskich bądź kościelnych. Byli gubernatorami, ambasadorami, wodzami wojska, patriarchami czy innymi wysoko postawionymi i wpływowymi ludźmi.

Podobnie jak w przypadku Chin, również w Cesarstwie Wschodniorzymskim, z uwagi na odrębność cesarza, nazywanego po grecku basileusem, od reszty społeczeństwa, eunuchów traktowano jako postacie liminalne, czyli pośredników między majestatem władcy a resztą świata. Ich funkcję na dworze cesarskim porównywano do roli aniołów służących Jezusowi Chrystusowi.

Kastraci w świecie islamu

Na Bliskim Wschodzie praktyka okaleczania mężczyzn była powszechna już w czasach proroka Mahometa. Nie zaniechano jej po tym, gdy w ciągu 200 lat islamscy władcy zawładnęli obszarami od Hiszpanii po Indie. Kastraci służyli między innymi na dworze kalifów z dynastii Abbasydów, w osmańskich serajach, jak i w otoczeniu perskich szachów. Z uwagi na praktykowaną przez elity muzułmańskie poligamię, eunuchowie potrzebni byli do pełnienia najstarszej i najbardziej charakterystycznej funkcji – strażników haremów. Z uwagi na religijne zakazy, surowo zabraniające muzułmanom okaleczania swoich ciał, kastraci w tamtym kręgu kulturowym rekrutowali

się głównie z jeńców. Zabiegowi poddawani byli zarówno chłopcy, którzy trafili do niewoli przed okresem dojrzewania, jak i dorośli mężczyźni.

Do głównych zadań eunuchów należało stanie na straży haremu władcy. Wbrew obiegowej opinii, harem nie składał się z samych konkubin władcy, lecz był rozbudowaną strukturą i swoistym „dworem we dworze” zamieszkiwanym przez kobiety: matkę władcy, jego niezamężne bądź owdowiałe siostry, żony i konkubiny, córki oraz synów, którzy nie osiągnęli lat sprawnych. Harem potrzebował również obsługi, w skład której wchodziły min. różnego rodzaju służące, lekarki czy właśnie eunuchowie. W zhierarchizowanych islamskich społeczeństwach również eunuchowie podlegali wewnętrznej stratyfikacji. W Imperium Osmańskim już od końca szesnastego stulecia wyjątkowe wpływowo polityczne posiadał nadzorca haremu, czyli eunuch sprawujący kontrolę nad innymi, służącymi w pałacu Topkapi kastratami. Urzędnik ten, oprócz swojej oficjalnej roli, był również wykonawcą polityki prowadzonej przez sułtankę matkę. Dbał również o edukację córek sułtańskich. Służba eunuchów nie ograniczała się wyłącznie do posługi w haremie. Kastrowani mężczyźni pełnili również znaczącą funkcję religijno-symboliczną. Aż do lat dziewięćdziesiątych XX wieku strzegli oni grobowca proroka Mahometa w Medynie.

Autorstwo: Izabela Śliwińska-Słomska

Ilustracja: Henriette Browne („A Visit: Harem Interior”, 1860 r.)

Źródło: Histmag.org

Licencja: [CC BY-SA 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)

Bibliografia

1. Shaun Marmon, „Eunuchs and Sacred Boundaries in Islamic Society”, Oxford University Press, New York & Oxford 1995;
2. Ehud R. Toledano, „The Imperial Eunuchs of Istanbul: From Africa to the Heart of Islam”, „Middle Eastern Studies”, wyd.

Taylor&Francis, 1984, t. 20, s. 379-390;

3. Jane Hathaway, „Eunuch Households in Istanbul, Medina, and Cairo during the Ottoman era”, „Turcica”, wyd. Taylor&Francis, 2009, t. 41, s. 291-303;

4. Emmanouil Magiorkinis, Marianna Karamanou, Aristidis Diamantis, George Androutsos, „The various types and roles of eunuchs in the Byzantine Empire”, „International Journal of Health Science”, wyd. Renaissance Medical Publishing, 2008, t. 1, z. 4, s. 112-114;

5. Robert B. Crawford, „Eunuch Power in the Ming Dynasty”, „T'oung Pao”, wyd. Brill, 1961, t. 49, z. 3, s. 115-148;

6. Kathryn M. Ringrose, „Eunuchs in Historical Perspective”, „History Compass”, wyd. Blackwell Publishing, 2007, t. 5, z. 2, s. 495-506

7. Melissa S. Dale, „Running Away from the Palace: Chinese Eunuchs during the Qing Dynasty”, „Journal of Royal Asiatic Society”, wyd. Cambridge University Press, 2017, t. 27 , z. 1 , s. 143 – 164.